

toniana collegiumban, segély-egyletben, egyesült decurioi vagyis altisztei összejöveteleiket, lakomáikat s megeshetik, hogy gyakorlataikat tarták; a terem végén levő apsis pedig a tulajdonképeni *templum* volt, melyet P. Ael Paulinus készíttetett a *decuriok Geniusa* tiszteletére s valószínűleg annak szobrával is ékesíttetett.

Feliratunk helyi érdekén s azon kívül, hogy az alsó-illosvai alariusok altiszteinek társulatáról emlékezik, különös figyelemre már csak azért is számot tarthat, mivel a *schola* és *templum* összefüggését, illetőleg azt tanúsítja, hogy a collegiumok vagy scholák összejöveteleiket oly helyiségben tarták, a mely *templum* is volt egyszersmind.

Átalán még kevés oly felirat került napvilágra, mely katonai scholáról emlékezik. Hazánk területéről eddig csak két e nemű feliratot mutathatunk fel, egyiket Potaissa = Tordáról, mely a *beneficiariusok*,¹ a másikat pedig Aquincum = Óbudáról, mely a legio I. és II. adiutrix *speculatorainak*² scholáját említi; feliratunknak tehát a rövid sorozatban a harmadik hely jut.

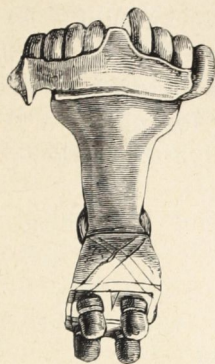
Torma Károly.

A PÁTKAI RUHAKAPOCS.

A székesfehérvári kiállítás alkalmával PAUER JÁNOS fehérvári püspök, kinek a tudomány sok e vidéken talált régiség megmentését köszöni, egy rendkívül gazdagon arannyal és carneollal diszített ezüst fibulát ajándékozott a M. N. Muzeumnak, melyet egy pátkai földművelő saját földén kiszántott. Pátka régészeti tekintetben ismeretes egy terjedelmes edénytemető által (Urnengrabfeld), de fémrégiségek nem találtattak eddigelé a határban. Az agyagedényeknek túlnyomó része korongon készült; idomaik a római korra mutatnak, sőt találtattak cseréptöredékek arezzói módu sötét veres mázzal, mely a római császári kort jellemzi, s mindennütt előfordúl, hova a római legiók elhatottak. Ujabb időben előkerült egy Antonius-féle rézérem.

¹ *Corpus Inscriptionum Latinarum*. III. k. 1876. sz.

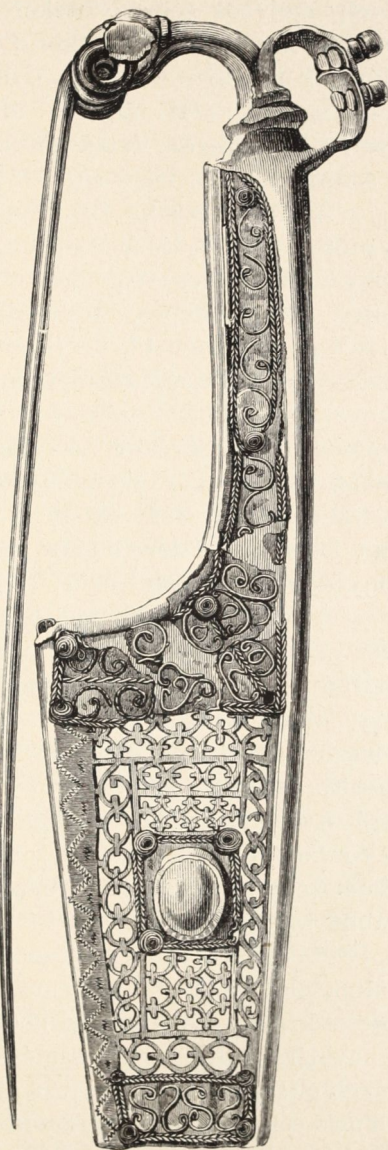
² *U. o.* 3524. sz.

10. szám.

A pátkai ruhakapocs nagyobb ugyan mint a minők a kora római császárok idejében a felső ruha két végét a vállon összefűzték, de az áttört ezüstmunka s az arany filigran díszítések oly szabatosak, hogy azokat alig tehetjük a feloszló császárság végének korába. Azon körülmény, hogy a carniol, mely a díszítésnél főszerepet játszik, felső részében hibás, holott ily fél drága kövek a római világban épen nem voltak ritkák, valószínűvé teszi, hogy ezen ékszer nem rómaiak, hanem oly barbárok műve, kik ezeknek művelődésével szoros összeköttetésben álltak.

A fibulának alakja, a mint ez az ide mellékelt 9-ik rajzból látható, eltér a római T alakú ruhakapcsok formájától; egytagu, vagyis feje és tüje egy darabban készült a fibula tes-

9. szám

tével, melyből sodrony tekercsidomban kinyúlik. A kétgombu tengelyszög, mely körül a vastag sodrony csavarodott, hiányzik ugyan e példányon, de ez a rábavidéki hasonlaku ruhakapcsón (VIII. tábla 7. alatt) meg lévén tartva, könnyen restaurálható. Választékosan szegélyezett ezüstlemez fedi a sodronytekercs felső részét vagyis fejét.

A fibula nyaka ék formában simul a testhez, azon ponton, hol a nyak a testtel egyesül, két részről félkörben kanyarodik fel egy-egy szélesebb lemez, úgy hogy a kettő teljes gyűrűt képez, melynek tetején két-két odanyitolt díszes gomb magaslik ki. (Lásd a 10. sz.)

A test hosszú, szabálytalan alaku, melyet HENSZLMANN ekéhez hasonlított s ezért ezen fibulákat szántószefibuláknak nevezte el.¹ Előrészt aranylemez borítja, melynek most néhány kisebb darabja hiányzik. Arany filigránsodrony szegélyzi e lemezt, hat vékony aransodrony tekerccsel körülfont bronzszegecskével ahhoz erősítve. A lemez finom sodrony díszítményekkel ékes.

A fibula testének szélesebb részében egy aranyba foglalt carneolt látunk középpontul egy négyszeg filigran sodronyval szegélyezett arany lemezen, itt is a szegély négy arany sodronytekercsel bevont bronzszeggel van a lemezhez erősítve s a fibula lábát ismét díszített aranylemez ékesíti. A tért, mely ez aranydíszítések közt fennmaradt, a régi ötvös választékos módon csipkealakra díszítette, midőn két rajzmintát különböző nagyságban ismételve az ezüsből kimetszett, mi által ezen ruhakapocs nemében a leggazdagabbá s legdíszesbbé vált.

Hasonló alaku ruhakapcsok hazánkban többször fordultak elő. A M. N. Muzeumban összesen tizenkét példány őriztetik. Anyag, nagyság s díszítés tekintetéből kitűnők a rábavidéki (VIII. 7. sz.) s még inkább egy másik, melynek lelhelye ismeretlen (VIII. 1. sz.). Ezek ezüsből készültek, s testöknek csipkemódra kimetszett díszítményei kiváló ízlést és

¹ *Archaeologiai Értesítő*. VIII. kötet 112. lap; egy ily fibula közzé van téve a muzeumi kalauzban 176. sz. a.

ügyességet árulnak el. Egyszerűbbek a két martonvásári és sóskuti (VIII. t. 2, 4, 6 sz.) bronzbóls a két csonka példány, melynek egyike 1876-ban BAKICS gyűjteményével került a Muzeumba, másika RÁTH GYÖRGY-éből 1874-ben (VIII. t. 3, 5 sz.) Mind ezeknél jellemző a gyűrűforma lemez nyujtvány a fibula nyakának végén, melynek rendeltetése bizonytalan, meglehet, hogy erről lánczok függtek le, minők már a kelta időkben ruhakapcsokkal össze vannak kötve, például STORNO-nak sopronyi sírleleteinél és a szebeszlói példánynál Muzeumunkban, továbbá a grobnikinál a zágrábi muzeumban,¹ több őstörténelmi fibulánál PIGORINI-nál,² de ilyenek még a késő császári és bizanci korban is fordulnak elő, mint az osztrpataki és nagymihályi aranyfibuláknál Bécsben.³

Külföldön az ily alaku ruhakapcsok szintén ismeretesek. Párisban a kiállítás alkalmával egy régiségárusnál egy Olaszországból eredő példányt vettem meg s oda adtam a N. Muzeumnak; a st. germaini muzeumban is akadtam egynehányra a belső osztrák történelmi egylet hármat adott ki, mely Styriában a leibnitzi mezőn találtatott;⁴ mind ez azonban nem elégséges még arra, hogy a ruhakapcsok ezen különös alakjának koráról és nemzetiségéről szabatosan nyilatkozhassunk.

A fibuláknak eddigelé azon mostoha sorsa volt, hogy mind a classikai, mind az őstörténelmi régészek azokat elhanyagolták; csak újabb időkben keltenek nagyobb figyelmet s e tekintetben különösen kitűnik rendszeressége s alapossága által O. TISCHLER értekezése: Ostpreussische Gräberfelder,⁵ ki azonban az itt kiadott alakot nem ismeri.

Pulszky Ferencz.

¹ *Matériaux pour l'histoire primitive et naturelle de l'homme.* Douzième volume 226. lap.

² *Bulletino di Paleontologia italiana.* 4 kötet, tav. III. 1. VII. 2.

³ JOSEF ARNETH. *Über einen in Ungarn gefundenen Schultererschmuck eines römischen Kaisers.* Sitzungsberichte der k. k. Akad. philos. hist. Classe XII, 5. Heft 1854.

⁴ *Schriften des historischen Vereins für Innerösterreich.* Erstes Heft. XXIX 158, 160, XXX, 156.

⁵ *Schriften der physikalisch-ökonomischen Gesellschaft zu Königsberg.* Neunzehnter Jahrgang, zweite Abtheilung 159—260, hat kőmetszetű táblával.